

Izdavač

Hrvatsko filološko društvo, Zagreb

Za izdavača

Ivana Vidović Bolt

Urednici

Stipe Botica

Davor Nikolić

Josipa Tomašić

Korektura i redaktura

Perina Vukša Nahod

Likovno rješenje naslovnice

Dubravko Mataković

Grafička obrada i tisak

Proventus natura, Cerna

Naklada

350 primjeraka

ŠESTI HRVATSKI SLAVISTIČKI KONGRES
Vukovar i Vinkovci, 10. – 13. rujna 2014.

KNJIGA LAUREATA

ЛФД

Hrvatsko filološko društvo
Vinkovci – Vukovar – Zagreb, 2014.

Na Prvome hrvatskome slavističkome kongresu 1995. godine u Puli ustanovljene su tri nagrade zaslužnim hrvatskim i inozemnim kroatistima i slavistima. Nagrade su to za životno djelo u području jezikoslovlja (*Povelja Stjepana Ivšića*), u području znanosti o književnosti (*Povelja Antuna Barca*) te nagrada zaslužnome inozemnome kroatistu-slavistu za promicanje hrvatskoga jezika, književnosti i kulture (*Povelja Vatroslava Jagića*). Dosadašnjim petnaestorim laureatima pridružuje se novo troje zaslužnih znanstvenika: akademik Stjepan Babić, professor emeritus Stanislav Marijanović i dr. sc. Svjetlana Olegovna Vjalovna.

Proces predlaganja nagrađenika započeo je početkom 2014. godine pozivima kroatističkim i inozemnim institucijama koje su se u velikom broju odazvale s obrazloženim prijedlozima za kongresne povelje. Nakon zaprimanja svih prijedloga Organizacijski i Programski odbor na zajedničkoj sjednici 25. veljače između dvadeset i dvoje predloženika odabrao je već spomenute laureate ovogodišnjega hrvatskoga slavističkoga kongresa. Nagrade će biti uručene na svečanome otvaranju Kongresa 10. rujna u Dvorcu Eltz u Vukovaru, a pokrovitelji su nagrada Sveučilište u Zagrebu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Školska knjiga.

Knjiga laureata Šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa donosi preglede znanstvene i stručne djelatnosti nagrađenika kao i izbor iz njihove bogate bibliografije, s naglaskom na autorskim i uredničkim knjigama te ključnim radovima objavljenima u hrvatskoj i stranoj periodici. Zahvaljujemo autorima priloga, prof. dr. sc. Mariju Grčeviću, prof. dr. sc. Ružici Pšihistal, dr. sc. Eleni Konstantinovnoj Pjetrovskoj i prof. dr. sc. Dubravki Sesar. Izbore iz bibliografije akademika Babića i profesora Marijanovića izradila je dr. sc. Dubravka Luić Vudrag, a cjelokupni hrvatski tekst brižno je pregledala i uredila dr. sc. Perina Vukša Nahod.

Nadamo se da će ova prigodna knjiga uspjeti u sažetom obliku pokazati izvanredan doprinos naših laureata hrvatskom jezikoslovlju, znanosti o književnosti, ali i hrvatskoj kulturi u cjelini.

Uredništvo

STJEPAN BABIĆ

Povelja Stjepana Ivšića za veliki doprinos
razvoju i promicanju hrvatskoga jezikoslovlja

Stjepan je Babić rođen 29. studenoga 1925. u Oriovcu od oca Vjekoslava Babića i majke Anke rođ. Jurić. Osnovnu je školu pohađao u rodnome mjestu, a gimnaziju u Slavonskome Brodu, Osijeku i Zagrebu. Nakon mature zaposlio se u zagrebačkome poduzeću Visokogradnja. Godine 1949. upisao je studij hrvatskoga jezika i književnosti („Narodni jezik i književnost”), ruskoga i njemačkoga jezika i književnosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Godine 1957. studirao je njemački u Münsteru, a nakon toga boravio je više puta u Njemačkoj kao gostujući profesor. Diplomirao je 1955. godine i postao asistentom prof. Ljudevita Jonkea.

Doktorirao je 1962. godine. Za docenta je izabran 1963., za izvanrednoga profesora 1970., a 1975. godine za redovitoga profesora. Članom suradnikom JAZU postao je 1977., izvanrednim članom 1986., a redovitim članom HAZU 1991. godine. Saborskim zastupnikom Brodsko-posavske županije u Županijskom domu Sabora RH bio je od 1993. do 1997., a potpredsjednikom Matice hrvatske od 1989. do 1992. godine te članom njezina Upravnoga odbora. Potpredsjednikom Hrvatskoga filološkoga društva bio je od 2001. do 2007., a prije toga obnašao je dužnost tajnika Društva.

Za svoj rad primio je niz nagrada i priznanja: Jubilarnu plaketu Školske knjige (Zagreb, 1970.), Zlatnu značku Školske knjige (Zagreb, 1990.), Nagradu Bartola Kašića (Zagreb, 1991.), Red Danice Hrvatske s likom Ruđera Boškovića za osobite zasluge u znanosti (Zagreb, 1995.), Spomenicu Domovinskoga rata za dugi djelatni način (Zagreb, 1995.), Spomenicu domovinske zahvalnosti za časnu i uzornu službu za razdoblje od pet godina (Zagreb, 1995.), Red Ante Starčevića (Zagreb, 1996.), Povelju počasnoga građanina Slavonskoga Broda (Slavonski Brod, 2005.), Nagradu za životno djelo (Državna nagrada za znanost za 2004. godinu; Zagreb, 2005.), Povelju počasnoga građanina Općine Oriovac (Oriovac, 2006.), Nagradu za životno djelo na Danima Josipa i Ivana Kozarca (Vinkovci, 2010.).

Još neobjavljena tematska bibliografija radova Stjepana Babića pokazuje da je objavio 153 znanstvena i stručna članka o tvorbi riječi, 106 članaka o leksikologiji i leksikografiji, 145 članaka o stranim riječima, 70 članaka o terminologiji i onomastici, 44 članka o temama iz područja fonologije, 14 članaka o naglascima, 44 članaka posvećenih oblicima, 27 članaka o stilu i stilistici, 10 članaka o frazeološkim temama, 36 članaka o etimološkim temama, 105 članaka o pravopisnim temama, 70 članaka o jezičnoj kulturi i hrvatskome književnom jeziku općenito, 91 članak o hrvatsko-srpskim jezičnim odnosima, 25 članaka o lektoriranju i lektorima, 59 članaka na teme iz povijesti hrvatskoga književnog jezika, uključujući tekstove koji se odnose na noviju povijest, 76 prikaza i osvrta. Za sve Babićeve radove karakteristično je – kad to dopušta tip istraživanja i teksta – da se temelje na proučavanju korpusne građe, poglavito jezika hrvatske književnosti. Sveukupno je objavio više od 1000 bibliografskih jedinica, uključujući 17 jezikoslovnih knjiga, od kojih neke imaju više izdanja.

Dvije opsežne monografije Stjepana Babića tiskane su u serijskim publikacijama: Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku, Rad JAZU 344, 1966., 63–256, Stjepan Ivšić kao lektor Mažuranićeve knjige „Od zore do mraka”, Hrvatski znanstveni zbornik 2, 1971., 243–293.

Osim jezikoslovnih radova Stjepan je Babić pisao i književne tekstove, većim dijelom autobiografske i tekstove iz područja političke i jezično-političke satire, kojima naslovom pripada i knjižica Prijedlog za ukidanje hrvatskoga jezika (2003.). Svoje književne uratke zaokružio je

romanom Crvena magla i knjigama Vedre priče (2000.) i Razmišljanja o Bogu i patnji (2005.). Desetljećima je skupljao političke viceve te ih izdao 1995. godine u knjizi Hrvatski politički vicevi. U pripremi za tisak nalazi mu se knjiga Na božjim putovima – autobiografska proza.

Stjepan Babić jedan je od najistaknutijih hrvatskih gramatičara. Školska gramatika u kojoj je suautorom sa Stjepkom Težakom najproširenija je hrvatska gramatika koja je izišla čak u 17 izdanja. Odlike su joj jednostavnost, suvremenost i točnost gramatičkoga opisa. U knjizi Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika (11991.), odnosno Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika (22007.) Akademijine gramatike (Velike hrvatske gramatike) napisao je poglavlja o zamjenicama, brojevima, glagolima i nepromjenjivim riječima.

Hrvatsku gramatičku misao bitno je unaprijedio i monografijom Sročnost u hrvatskome književnome jeziku (1998.), koju je pisao kao dio Sintakse Akademijine gramatike. Tim je djelom dao najiscrpniji prikaz sročnosti i njezinih vrsta u hrvatskome književnom jeziku, obilno dokumentiran primjerima poglavito iz hrvatske književnosti. Djelo je objavljeno kao posebna knjiga jer je za Akademijinu gramatiku cijelu sintaksu opisao Radoslav Katičić.

Glavno je područje znanstvenoga interesa Stjepana Babića tvorba riječi. Njegovo višedesetljetno proučavanje tvorbe obilježeno je disertacijom iz 1962. Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku, koja je objavljena 1966. godine (Rad JAZU 344). Riječ je de facto o prvome strukturalističkom radu u hrvatskome jezikoslovlju.

Godine 1973. u Pregledu gramatike hrvatskoga književnog jezika Babić je dao prvi suvremeni strukturalistički i cjeloviti opis hrvatske tvorbe. Taj je opis poslužio – uz autorovu suglasnost – kao predložak pri opisu tvorbe riječi u gramatici Instituta za jezik (danas Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje) iz 1979. godine.

Svoja je istraživanja tvorbe Stjepan Babić zaokružio velikim, kapitalnim djelom Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, izišlim kao posebna knjiga Akademijine gramatike (618 str., 11986., 21991., 32002.). U njemu iscrpno opisuje hrvatsku tvorbu na temelju korpusa od otprilike 400 000 primjera sa 90 000 riječi. Svi korpusni tekstovi potječu iz hrvatske književnosti. Babić je ustanovio da u hrvatskome postoji 771 sufiks i 77 prefikasa. Njegov je prikaz hrvatske tvorbe ne samo deskriptivan, već ujedno i normativno koncipiran.

Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku Stjepana Babića i danas je najtemeljitija knjiga koja je napisana o tvorbi ikojega slavenskog jezika, a dugo vremena cjelovita i usporediva tvorbenoga opisa nije imao nijedan drugi slavenski jezik. Za one koji su nastali u novije vrijeme, nedvojbeno se može ustvrditi da su kao polazište imali Tvorbu Stjepana Babića. Kao stručnjak za tvorbu, Babić je u prvoj polovici 90-ih godina mjerodavno utjecao na uobličavanje hrvatskoga vojnog nazivlja.

Razvoj kroatističkih teorijskih okvira Stjepan je Babić bitno unaprijedio 1963. godine svojim leksikonom Jezik (11963.). Iako je leksikon zamišljen kao školski, riječ je zapravo o prvome hrvatskom lingvističkom rječniku. U njemu se na zavidnoj razini obrađuju pojmovi iz hrvatske gramatike i pravopisa, no i drugi ključni općejezikoslovni pojmovi. Sanda Ham (2013) napominje da je to u nas prvi jezični priručnik koji definira pojam fonem i da bi uz određene dopune dobro mogao poslužiti i danas. Već u tome leksikonu Babić se pokazuje jednim od „suosnivača i istaknutih predstavnika” de Saussureove opće lingvistike i praškoga strukturalizma u hrvatskoj jezikoslovnoj kroatistici (Auburger 2008, 77). Na njegovo usvajanje strukturalizma utjecao je

seminar prof. Seilera koji je 1962. godine slušao u Kölnu kao gostujući profesor, a također i Zagrebački lingvistički krug koji je 50-ih godina okupio Bulcsú László. Unaprijeđenje klasičnoga strukturalizma u Babićevim radovima opisuje Leopold Auburger (2008, 80) ovim riječima: „Stjepan Babić [...] uključuje u svoja razmatranja kao čimbenike jezične zbilje također jezičnu funkcionalnost, osjećajni odnos u uporabi jezika, povijesnost jezičnih pojava koja ukazuje kako na prošlost tako i na dinamičnost budućih razvoja, i konačno individualno ili zajedničko jezično stvaranje. Uz to, jezična sustavnost nije samo danost nego ima također normativnu vrijednost za stabilnost književnoga jezika, tako da se optimiranje sustavnosti smatra jednim od osnovnih zadataka njegovanja, kulture i standardizacije književnoga jezika.”

Iako Stjepan Babić istražuje i opisuje najviše suvremeni hrvatski jezik, rezultati njegova bavljenja drugim područjima nisu manje bitni. U radovima u kojima se osvrće na jezičnopovijesna pitanja pokazao je da u periodizaciji povijesti suvremenoga hrvatskog književnog jezika XVIII. stoljeće ne zauzima ključno mjesto i da početke njegova razvoja treba sagledavati u XVI. stoljeću. Svojom je argumentacijom bitno obogatio i unaprijedio teorijsko sagledavanje hrvatske književnojezične povijesti.

Pojedinim radovima snažno je utjecao i na teorijsko određivanje pojma hrvatski (književni) jezik. U povijesno prijelomnom trenutku 1971. godine člankom „Lingvističko određenje hrvatskoga književnog jezika” (Jezik 18 (5): 129–137) osporio je klasifikaciju prema kojoj su hrvatski i srpski kao konkretni standardni jezici varijante srpskohrvatskoga apstraktnog standardnog jezika. Taj je članak jedan od ključnih jezičnopolitičkih članaka u novijoj hrvatskoj jezičnopolitičkoj povijesti. U njemu je Stjepan Babić kao prvi u poslijeratnoj Jugoslaviji javno pozitivno ocijenio Guberininu i Krstićevu knjigu Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika (1940.) i tako vratio Guberininu poimanje hrvatskoga književnog jezika iz 1940. godine u temelje kroatistike. To je bilo ne samo strukovno od neprocjenjive važnosti, već i društvenopolitički jer je Guberinina koncepcija pojma hrvatski književni jezik bila jezikoslovnom okosnicom politički osuđene Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika iz 1967. godine.

Vjerojatno svoj najveći doprinos njegovanju, kulturi i standardizaciji hrvatskoga književnog jezika Stjepan je Babić dao kao glavni i odgovorni urednik časopisa Jezik. Taj časopis, pokrenut 1952. godine u okviru novoosnovanoga Hrvatskoga filološkoga društva (HFD), razvio se tijekom vremena u stožerni kroatistički časopis u kojem su se odlikavale i određivale hrvatske jezičnopolitičke i normativne smjernice. Uređivao ga je Ljudevit Jonke. Jedan od svojih prvih radova Babić je objavio 1954. godine upravo u Jeziku i njime u jezikoslovno pojmovlje trajno unio pojam nepostojanoga e. Članom uredništva Jezika Babić je postao 1963. godine, a Jonkea je na mjestu glavnoga i odgovornoga urednika naslijedio 1970. godine kao njegov najbliži suradnik. Časopis je uređivao do 2005. godine, od 1972. do 1975. anonimno zbog političkih razloga.

Svojim već spomenutim člankom „Lingvističko određenje hrvatskoga književnog jezika” Stjepan je Babić kao urednik i autor otvorio prostor izjavama u kojima se Novosadski dogovor proglašava bespredmetnim i nevažnim. Time je i autorski i urednički na više razina već na samome početku svojega urednikovanja dojmljivo pokazao na koji će način voditi uređivačku politiku časopisa i da je dostojan nasljednik Ljudevita Jonkea. Iza Babićeva članka pod skupnim naslovom „Novosadski dogovor odbačen” slijede Izjava Matice hrvatske, Zaključak Hrvatskoga

filološkoga društva, Institut za jezik JAZU o Novosadskom dogovoru te članak Božidara Finke „O otkazivanju Novosadskog dogovora”.

Većinu svojih savjetodavnih radova Babić je objavio u Jeziku, koji je desetljećima redovito izlazio zahvaljujući njegovu trudu i zalaganju. Babićevi su jezični savjeti u Jeziku utemeljeni na istraživačkome radu, a odlikuju se odmjerenošću i promišljenošću. Jezik je uređivao do 2005. godine, kada ga je na mjestu glavne i odgovorne urednice naslijedila njegova suradnica Sanda Ham.

U predgovoru svoje tematske bibliografije S. Babić kaže: „Kad bi bili zabilježeni svi članci koji su pisani o Hrvatskome pravopisu, onda bi izašlo da je moje glavno zanimanje pravopis, ali to bi dalo iskrivljenu sliku. To se dogodilo zato što je pravopisu u društvenome životu dana prevelika važnost koju on po svojoj naravi ne bi trebao imati.”

Pravopiscem je Stjepan Babić postao kao suautor pravopisa Matice hrvatske iz 1971. godine. Naklada toga pravopisa većim je dijelom završila u tvornici papira, a jedan od uvezanih primjeraka s naznakom „samo za internu upotrebu” objavljen je 1972. godine (zatim još jednom 1984.) u Londonu. Taj je pravopis izašao 1990. godine u Hrvatskoj, a novo izdanje iz 1994. godine uvedeno je kao službeni pravopis u hrvatske osnovne i srednje škole. U raspravama vođenima o različitim pravopisnim koncepcijama i pojedinim pravopisnim pitanjima Babić je sudjelovao zalažući se za uspostavljanje kontinuiteta s hrvatskom pravopisnom tradicijom koja je zbog političkih okolnosti bila dokidana za vrijeme druge Jugoslavije, posebice Novosadskim dogovorom. Tijekom pravopisnih rasprava Babić je napisao više priloga trajne znanstvene vrijednosti koje je dijelom objavio (i) u knjizi Temelji Hrvatskomu pravopisu.

U suautorstvu je 2005. godine objavio Hrvatski školski pravopis, koji je od svojega drugog izdanja (2008.) usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika (2005. – 2012.). Taj je pravopis imao preporuku za uporabu u hrvatskome školstvu, koja je ukinuta 2013. godine u sklopu rušenja Vijeća za normu.

Zaključno se može reći da Stjepan Babić pripada krugu jezikoslovaca koji su u drugoj polovici XX. stoljeća najviše pridonijeli opisu i normativnomu usmjeravanju hrvatskoga književnog jezika na pravopisnoj, gramatičkoj i leksičkoj razini. Svojim višedesetljetnim jezičnonormativnim savjetodavstvom i uređivanjem časopisa Jezik bitno je pridonio kultiviranju i izgradnji hrvatskoga književnog jezika. Hrvatsku gramatičku misao izgrađivao je i kao suautor hrvatskih gramatika, a također i kao autor brojnih, i u slavističkim okvirima pionirskih radova iz područja tvorbe riječi koje je zaokružio svojim kapitalnim djelom Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku.

Mario Grčević

Literatura

- Auburger, Leopold. 2008. „O općem jezikoslovnom pojmovlju Stjepana Babića”. U Mirković 2008, 77–94.
- Ham, Sanda. 2001. „Uz 30. obljetnicu urednikovanja S. Babića”. Jezik 48 (4): 153–156.
- Ham, Sanda. 2008. „Znanstvena djelatnost Stjepana Babića”. U Mirković 2008, 30–60.
- Ham, Sanda. 2011. „Stjepan Babić”. Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku 27: 97–125.
- Ham, Sanda. 2013. „Bilješka o piscu”. U Stjepan Babić: Na božjim putovima – autobiografska proza, ur. Slavko Mirković. Slavonski Brod. Rad u tisku.
- Mirković, Slavko (ur.). 2008. Babićev zbornik o 80. obljetnici života. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske.
- [S. M., S. B.] 2008. „Stjepan Babić u obzoru partijske (jezične) politike. U Mirković 2008, 95–109.